

Луиђи Пирандело

СВЕ ТРИ

Баларо је дотрчао из врта поскакујући и млатарајући пред собом више рукавима него рукама, у изношеном газдином оделу које га је безмало прогутало.

– Пресвета Богородице! Пресвета Богородице!

Људи су се на улици заустављали.

– Шта је било, Баларо?

Није се ни обазирао; заобилазио је оне који би покушали да му препрече пут и трком настављао према Бароновој палати, не престајући да готово при сваком кораку узвикује:

– Пресвета Богородице! Пресвета Богородице!

Од тог трчања узбрдо и на крају страшне вести коју је носио госпођи Бароници толико се избезумио да му се, чим је ушао у палату, завртело у глави, па је треснуо на задњицу, у неком полустању између пренеражености и затечености. Једва да је успео да изговори:

– Господин Барон... трчите... изгубио је свест... тамо, у врту...

На те речи, Бароница, дона Виторија Вивона, у првом тренутку као да се скаменила. Отворених уста, разрогачених очију, полако је зарила велике шаке у косу и почела да се чеше. А онда наједном скочи на ноге, с таквим криком да су се готово затресли зидови древне баронске палате. Али одмах затим, стаде помамно да маше рукама испред уста, као да хоће да распрши или затоми тај крик; онда их пружи испред себе као

какав штит, дајући знак да се затворе сви улази; и пригушеним гласом:

– Забога, забога, само да не чује Николина! Дете јој је на сиси! Шал... дајте ми шал!

И прошапта онако истуреног стомака, огромних груди, поново заривши руке у оштру бакарну косу:

– Је л' мртав, Балардо? Ох, преблага Богородице! Ох, свети Франческучо ди Паола,¹ блажени мој заштитниче, немој ми га узети, не дај да ми умре!

Тако говорећи, посегну за медаљоном с ликом свеца на грудима; поцепала корсет не могавши да га дохвати дрхтавим прстима; зграби медаљон и поче да га љуби, да га љуби између провала јецаја и суза које су се сливале из крављих очију низ жућкасто лице прошарано крупним пегамма; све док нису стигле слушкиње и једна од њих је није огрнула шалом.

У њиховој пратњи, на челу са Баларом, с хрпом подсукњи подигнутих до пола листа, онако незграпна, полако је тетуралајући се сишла низ степенице палате; и неко време, заборавивши да спусти подсукње, ишла је улицама града откривних ружних листова, у тиркизним чарапама од грубог памука и ципелама с разлабављеним ластишом, с поцепаним корсетом и грудима на изволте које су поскакивале; и све време чврсто стежући медаљон у шаци, није престајала да цвили дубоким мужевним гласом:

– Свети Франческучо ди Паола, мој свети оче драги, мој заштитниче, сто дебелих воштаница твојој цркви! смилуј ми се, немој да ми умре!

Баларо, предводник, ослобођен терета вести коју је испоручио, готово насмејан, онако будаласт какав је био, задовољан што је један од домаћих, баш у таквом тренутку који је побуђивао радозналост људи свима је одговарао:

– Несвест, несвест. Ништа страшно. Господин Барон се мало онесвестио. – Где? У Филоменином врту?

– У Филоменином врту?

И сви тад потрчаше за Бароницом, нимало зачуђени што се упутила да види мужа, тамо, у врт те Филомене, која је толике године, што су сви знали, била Баронова „драгана“, и код које је он – сад већ као стари пријатељ – обично проводио два-три сата сваког

¹ San Francesco di Paola (*иш.*) познат је на нашим просторима као св. Фрањо Паулски, али ће се у српском преводу користити транскрипција јер Пирандело намерно назива истим именом и лик барона, Дон Франческо ди Паола Вивона. (*Прим. њрев.*)

поподнева, заљубљен у цвеће, башту, стабла брескве и нара на том комаду земље који је поклатио својој давнашњој љубавници.

Пре отприлике десетак година, овај барон, Дон Франческо ди Паола Вивона, стигао је до једне планинске вароши, неколико километара од великог града, у пратњи свих својих племићких рођака на коњу.

Краљ те вароши био је некадашњи управитељ имања коме се посрећило да на падинама своје јалове земље, у површинским шкриљастим слојевима, пронађе једно од најбогатијих лежиста сумпора на Сицилији, које је одмах мудро уступио под одличним условима неком белгијском закупцу пристиглом на острво у потрази за повољним улагањем капитала за рачун неког индустријалца из своје земље.

Без много главобоље, речени управитељ је на тај начин, у неких двадесетак година, згрнуо непојамно богатство којег заправо никада није био потпуно свестан, пошто је наставио да живи на селу, међу својом марвом, са златним алкама на ушима и одећом од грубог вуненог сукна као и дотад. Једино што је саградио лепу и велику кућу одмах поред некадашњег имања којим је управљао; и увече, кад би се после пољских радова придружио јединој ћерки и старој сестри – још простодушнијим од њега, које нису уопште биле свесне свог богатства нити су за њега мариле, већ су и даље, испед капије, продавале јаја својих кокошака, којима се није знало броја, сиромашним женама што су их после у кошарама нудиле у граду – сметено је тумарао по тој кући, као да му је непријатно.

Ћерка Виторија – или *Бишо*, како ју је отац звао – румене пути, дивовске грађе попут мајке која је умрла доносећи је на свет, до своје тридесете године није се никада бринула о себи, потпуно посвећена, заједно с оцем, радовима у пољу, вођењу имања, продаји летине наслане у пространим прашњавим складиштима, чији су јој кључеви висили обешени о појас, спечена од сунца и мокра од зноја, с покојом неизбежном влади сена у праменовима замршене косе.

Из таквог жвота њу је, бароницу, извукао дон Франческо ди Паола Вивоне и одвео у град.

Тај велики господин, осиромашен и прелеп мушкарац, последње остатке свог богатства потрошио је на куповину пауновог репа; хоћу рећи, помпезног привида престижа, због чега су му се сви дивили и поштовали га, и у свакој прилици га позивали да заступа грађане, који су га неколико пута бирали за градоначелника.

Чим га је видела, Дона *Бишо* била је очарана. Одмах јој је било јасно зашто се тражи њена рука и уместо да се због тога увреди сматрала је више него исправним да једна жена као што је она скупо плати част да постане, макар само по имену, Бароница, и супруга таквог једног човека.

– Франчуцо је барон! Франчуцо је префињен човек! Не може Франчуцо да спава са мном! – говорила је слушкињама које би је питале зашто она, супруга, десет година пристаје да спава одвојено од мужа. – Барон Франчуцо спава као анђеол; не чује се ни како дише; ја пак спавам отворених уста и страшно хрчем; ето зашто!

Потпуно уверена да не може да му буде довољна, да сама по себи нема ништа што би привукло не само љубав већ ни пажњу једног тако лепог, тако важног, тако префињеног човека, захвална и поносна на његову доброту, није се уопште потресала због његових прељуба осим због чињенице да би му могле нарушити здравље. То што су све жене жуделе за његовом љубављу био је чак подстицај њеној љубави; готово да јој је то причињавало задовољство, јер кад се све сабере, његова жена је она, пред богом и пред људима; она је Баронеса; она је себи могла да приушти ту част, за разлику од свих других. Нема ту шта много да се каже.

Свих тих година само ју је једна ствар жалостила: то што није могла да му подари синчића, њему, барону Франчуцу. Али сазнавши да га је на крају добио од неке друге жене, извесне Николине, ћерке баштована који је засадио цвеће у Филоменином врту и трипут недељно долазио да се брине о њему, пао јој је камен са срца. И дала је све од себе тако да је на крају Николина с дететом већ два месеца била у палати, и она ју је предано служила, не само из поштовања према том анђелчићу који је био пресликани отац, већ и због дубоке самилости коју је одмах осетила према том лепушкастом и врло стидљивом девојчурку, који је засигурно захваљујући свом неискуству подлегао заводничким чарима тог великог мангупа, барона Чичуца, и мрачним силама оне курвештије Филомене. Желела је да је награди за радост коју јој је приредила доневши на свет то детенце које је Барон толике године узалудно прижељкивао. Није јој било важно што га је добио од друге жене. Било је важно само једно: да постоји и да је син барона Чичуца.

Али и милосрђе, кад је претерано, оптерећује; Николина је осећала тај терет. Међутим, дона *Бишо*, показујући јој синчића који јој је лежао у наручју, рече:

– Лудице, немој плакати! Боље гледај шта си умела да створиш!
И, смејући се и тапшући рукама:

– Како је леп, блажена љубави моја! како је префињен! Сунашце, душо моја, види како ми се смеје!

Испред улаза у Филоменин врт тискала се гомила света. Угледавши је издалека, Баронеса и слушкиње стадоше гласно да наричу како то заповедају обичаји у селу.

Барон је умро, и лежао је напољу на душеку, у павиљону украшеном витицама ладолежа. Као да му је јарка светлост, тако изврнутом наузнак, с трбухом нагоре, изобличила црте лица. Чинило се да је љубичаст, а жућкаске чекиње бркова и браде, готово да су се накомостили, као да су слепљене и ретке, попут какве карневалске маске. Очне јабучице, укочене и изврнуте под модрим капцима; уста искривљена, као у гримаси осмеха. И ништа није с тако узнемирујућом одвратношћу будило свест о смрти у том телу што је тамо лежало као пчеле и муве које су упорно облетале око лица и руку.

Филомена, на коленима, лица погнутог ка земљи, на сав глас је жалила и хвалом обасипала покојника међу густо збијеним присутнима, који су неми и непомици стајали око душека. Тек понеко би се повремено сагнуо да отера једну од оних мува с лица или руку мртваца; а једна комшиница се окретала бесно машући некој мусавој девојчици која је чупала цветове ладолежа с павиљона, од чега би се сво лишће, у тој тишини, затресло и зашустало.

Оног часа кад је Баронеса банула, застрашујућа у својој пометњи од очаја, присутни се размакоше и с једне и с друге стране. И она паде ничице испред душека преко пута Филомене, и чупајући косе и гребући лице, стаде да нариче готово певајући:

– Муко моја, Чичуцо мој, како то остадох без тебе! Животе мој, срце моје, шта ја то видим! Чичуцо, злато моје, пламену моје душе, како си се простро на земљу тако, ти, који си био јарбол? Ове окице лепе, које више нећеш отворити! Ове ручице лепе, које више нећеш раздвојити! Ова усташца лепа, која се више неће насмејати!

А онда, мало касније, и сама кукајући на сав глас, чупајући косе, дође и трећа жена и баци се на колена удно душека: Николина, с дететом у наручју.

Никога, знајући Бароницу и њену невероватну трпељивост коју је показала током десет година, не само због силне љубави и због привржености мужу, већ и због свести коју је имала, и другима показивала, да је природно то што јој се догодило,

с обзиром на њену неуглађеност, њену ружноћу и њено велико срце, никога та представа није увредила, и сви су били дирнути, штавише, на ивици суза, кад се окренула преклињући Николину да се удаљи и, узевши јој дете и показавши га мртвацу, ту му се заклела да ће га пазити као своје и да ће га одгајити да буде господин као он, пружајући му сва своја богатства, као што му је већ дала читаво своје срце.

Баронова родбина, стигавши као без главе нешто касније, поштено се намучила да те три жене одвоји најпре од леша а онда једну од друге из загрљаја у који су пале не би ли у један неразвезив чвор сјединиле своју патњу.

После свечано обављене сахране, Бароница је хтела да и Филомена дође у палату да живи с њом. Све три заједно.

У црнини, у пространим белим собама, са зидовима премазаним кречом, препуним светлости, али с оним препознатљивим воњем којим одише стари орибани намештај и црвене опеке улегнутих подова, сада су се узајамно тешиле, и утркивале се око бриге о том плавокосом детету ружичасте пути, у коме је у очима сваке од њих поново живео покојни Барон.

Мало-помало, међутим, Бароница и Филомена почеле су да дају до знања Николини да она, премда је малишанова мајка, не може ни због својих година а ни због свог искуства, бити њима равна, ни када је реч о болу због заједничке несреће а ни када је реч о бризи о детету. За њих две живот је ето затворио своја врата заувек; али за њу, тако младу и лепушкасту, ко зна! врата су се могла поново отворити, данас ил' сутра. Почеле су да се према њој понашају као према ћерки која, ако ћемо право, не би требало да се заједно с њима жртвује и заветује на трајну жалост.

(Можда је из њих, дубоко скривена, маскирана мило-срђем, говорила завист; јер права мајка том детенцету била је она).

Не би ли умањиле преимућство које је Николина неоспорно имала над њима, чим је дете одбила од сисе, готово да су је потпуно искључиле из сваке бриге око њега. Међутим, обе су осећале да то није довољно. Да би малиша заједно с њима остао потпуно везан за успомену на покојника, Николина би требало да има још једно, неко друго своје дете; речју, Николини је требало наћи мужа. Бароница би је и даље оставила да живи у палати, у одвојеном станчићу; дала би јој добар мираз, кад јој

нађе пристојног момка за мужа, честитог и пуног поштовања, који би штитио њу, Филомену и целу кућу.

Пошто јој је ствар изложена, Николина се у почетку одлучно успротивила; бунила се да њена жалост за Бароном није ништа мања од Филоменине, тврдећи чак да би она морала много више да поштује ту жалост, због детета. Њих две јој не рекоше да су управо због тога желеле да нађе мужа; али су биле тако хладне према њој и јасно показивале да се противе том одбијању, да су је на крају, мало-помало, натерале да попусти.

Филомена, светска жена и довољно мудра да је чак и сам Барон, покој му души, увек слушао њене савете, већ је имала спремног младожењу: извесног дон Нита Третарија, бележничког приправника, крајње пристојног, из добре породице и шкртог на речима. Није ружан, никако! Какви ружан! Можда мало мршав... Па шта, уз удобан живот, врло брзо ће се подгојити. Требало би му само рећи да не шије тако уске панталоне јер већ има танке ноге а у тим панталонама изгледале су као два штапа, и да се ослободи те навике да врх језика држи приљубљен уз горњу усну; а иначе, златан момак!

Чим прође година дана короте, уговорише свадбу. Бароница је Николини дала у мираз двадесет пет хиљада лира, богату спрему и стан и храну у палати; поклонила јој је и хаљине и накит.

– Без помпе – рекла је младожењи, који се сав пресамитио од захваљивања и повремено руком гладио скут прслука, као у страху да га неки пас вреба не би ли га шчепао.

– Дакле, без помпе, драги дон Нито, јер истини за вољу, срце је не допушта ниједној од нас три; али... (језик, дон Нито! језик унутра, несрећни сине! тако сте паметни а изгледате као будала) мало славље, да наставим, свакако ћемо вам приредити, не брините.

Николина је плакала слушајући те разговоре и чврсто стискала дете на груди, као да ће, кад се венча, морати заувек да га напусти. Дон Нита су мучиле те незауостављиве сузе, али није рекао ништа, будући да га је Бароница замолила да пусти Николину да плаче, јер је имала и зашто. Укратко, уз божију помоћ, можда више неће плакати; али сада, нек је пусти да плаче.

Када је дошао дан венчања, није било начина да се Николина натера да скине црнину: запретила је да ће одустати од брака ако је буду терале да носи хаљину у некој другој боји. Или у црнини или ништа. Дон Нито је разговарао са родбином,

мајком, две сестре, зетовима, безброј пута руком гладећи скут прслука; нарочито су две сестре биле тврд орах, јер су дошле у шареним свиленим хаљинама са свог венчања и свим могућим златом и шаловима од сатена, с чипком и ресама до земље. Али на крају су сви морали да се повинују младиној вољи.

И кренула је процесија, најпре у цркву, па код матичара; младожења, између две сестре, напред; затим Николина, између Баронице и Филомене, све три у најстрожој црнини, као да иду у погребној поворци; на крају, младожењина мајка између два зета.

Али најпотреснији приказ био је у општинској сали за венчања.

У тој сали су, на зидовима висили портрети у уљу свих бивших градоначелника: и као што се могло претпоставити, портрет дон Франческа ди Паола Вивоне налазио се на почасном месту, баш изнад главе матичара.

Бароница је прва приметила портрет и почела да плаче најпре из стомака, трзајући се. Пошто није могла да говори, док је матичар читао чланове закона лактом је мунула Николину, која је стајала поред ње. У тренутку кад се ова окренула према баронци те, испративши њен поглед, и сама видеља портрет, испусти један продоран врисак и бризну у заглушујући плач. Тад ни Бароница ни Филомена више нису могле да се суздрже и све три, хватајући се за главу, испред запањеног матичара, стадоше да лелечу, као оног дана када је умро.

– Муко наша, Чичуцо наш, ево нас гледа! пламену наше душе, како си био леп! Шта ћемо, Чичуцо наш, ми без тебе? Златни анђеле, животе наших живота!

И морали су сачекати да се тај вапај оконча како би прешли на потписивање брачног уговора.

Превела са италијанског
Елизабетт Васиљевић

(„Све три“ је насловна прича једне од две збирке приповедака из IV тома превода дела Луиђи Пирандела, који у издању Паидеие треба да изађе до Сајма књига.)